

1-2 Ekim 1915, Akbař

Bugün öđleden evvel Doktor Harutyun Tarpinyan
İstanbul'dan geldi. Birtakım acılı hikâyeler anlattı ki,
beni çok müteessir eyledi.

4-6 Nisan 1916, Kırk Kilise

Bugün evden bir kart alıp [kız kardeşim] Noyemi'nin
Sebha dağında muhacir olduğunu, Kevork ile Garabed
ağaların ise ölmüş olduklarını işitip çok müteessir oldum.

8-10 Mayıs 1916, Halep

Ayın 8'inde Bozantı'dan Halep'e hareket eyledim,
9'unda eve yetişdim. Familya ve çocuklarım ile görüşüp
mesrur oldum [sevindim], lakin bihisab ciğersüz [sayısız
ciđer yakan] haberler beni çok meyus eyledi [üzdü]. Birçok
dostumun vefatı da beni mükedder eyledi [kederlendirdi].

15-26 Mayıs 1916, Halep

Bu tarihe kadar Halep'de kaldım. Neferimiz Vahan
kolera oldu. Hizmetçi Yeranig tifüs oldu. Komşumuz
Nışan Efendi'nin oğlu, tifodan öldü. Halep'te gayet acılı
hikâyeler işittim ki, tahammül olunmaz şeyler idiler.
Allah sonunu tez getire.

21-25 Ağustos 1916, Perveri

Hastalarımızın sayısı 500'e yetişti. Dađlar kaçak askerler
ile dolu. Vukuat çok, birbirini soyuyorlar, vuruyorlar.
Evden bir kart daha aldım. Noyemi, Sebha'dan gitmiş.
Nereye yetiştiği namalum; haber gelmemiş,
çok müteessir oldum.

u s u l g e r e ğ i

Bu kitap, I. Dünya Savaşı'na Osmanlı Ordusu'nda tabip subay olarak katılan Antepli Avedis Cebeciyân'ın (1876-1952), Çanakkale ve Doğu cephelerinde askerlik yaptığı 1914-1918 yılları boyunca tuttuğu Ermeni harfli Türkçe güncenin çevriyazısıdır.

Dr. Cebeciyân'ın güncesi, 1986'da Beyrut'ta Ermeniceye çevrilerek yayımlanmıştı; ancak, Aras tarafından yapılan Türkçe basım, Cebeciyân'ın özgün güncesi deşifre edilerek gerçekleştirildi.

Ermenice kitap, yardımcı kaynak olarak değerlendirildi:

(*Osmanyan gaysrutyan paŋaĝi isba pjişg Avedis Cebeciyânın orakırı 1914-1918* [Osmanlı İmparatorluğu Ordusu Subayı Doktor Avedis Cebeciyân'ın Günlüğü 1914-1918], Beyrut: Violet Cebeciyân Kitaplığı, 1986).

Osmanlı döneminde geniş bir kullanım alanı olan Ermeni harfli Türkçe literatürün dil özelliklerini bugünlere taşıyabilmek ve günce sahibinin üslubunu korumak adına, metnin diline mümkün merteye müdahale edilmedi. Bugünkü Türkçe yazıma uygun olmayan imla özellikleri veya imladaki bazı iç tutarsızlıklar dahi korundu. Yine aynı amaçla, eski Türkçe kelimeler günümüz Türkçesine çevrilmedi; gerekli olduğu düşünülen durumlarda açıklamaları köşeli ayrıç [...] içinde verildi. Metinde geçen bazı kavram, olay ve kişiler dipnotlarla açıklandı.

Türkçe yazımda Ömer Asım Aksoy'un *Ana Yazım Kılavuzu* (Epsilon Yay.) temel alındı, Necmiye Alpay'ın *Türkçe Sorunları Kılavuzu*'ndan (Metis Yay.) yardımcı kaynak olarak yararlanıldı.

Bu kitabın yayıma hazırlanma sürecinde yardımlarını esirgemeyen, Garo Aprahamyan (Beyrut), Harout Ekmanian (Halep/Erivan), Ümit Kurt, Murad Uçaner, Şahin Aldoğan, Vahakn Keşişyan ve Serdarhan Aksoy'a teşekkür ederiz.

y a y ı n c ı n ı n n o t u

**BİR ERMENİ SUBAYIN
ÇANAKKALE VE DOĞU CEPHESİ
GÜNLÜĞÜ
1914-1918**

Aras Yayıncılık
İstiklal Caddesi, Hıdivyal Palas 231/Z.
34430 Tünel, Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 252 65 18 - 243 06 02
Fax: (0212) 252 65 19
info@arasyayincilik.com
www.arasyayincilik.com
Sertifika No: 10728

ARAS - UQUU 152

Avedis Cebeciyen
Bir Ermeni Subayın Çanakkale ve Doğu Cephesi Günlüğü 1914-1918

Çevriyazı
Takuhi Tomasyan

Editör
Rober Koptaş

İlk Okuma
Bülent Usta

Kapak Tasarımı
Aret Gıdır

Kapak Fotoğrafi
Avedis Cebeciyen, Osmanlı Ordusu subay kıyafetiyle, 1914[?]

© Aras Yayıncılık, 2015
ISBN 978-605-5753-52-8

Baskı
Sena Ofset: 2. Matbaacılar Sitesi 4NB7-9-11 Topkapı-İstanbul
Tel: (212) 613 38 46 / Sertifika No: 12064

İstanbul, Eylül 2015

BİR ERMENİ SUBAYIN
ÇANAKKALE VE DOĞU CEPHESİ
GÜNLÜĞÜ
1914-1918

AVEDİS CEBECİYAN

AVEDİS CEBECİYAN
1876, Antep - 1952, Halep

Avedis Cebeciyan'ın Yaşamöyküsü¹

1876'da Antep'te doğdu. Babası Hovhannes Ağa Cebeciyan, Antep'in ileri gelenlerindendi. 19 yaşındayken Ermeni Protestan mezhebine geçen Hovhannes, hemşerileri olan Karamanukyan ailesinden Manuş'la evlenmiş ve bu evlilikten, ikinci erkek çocuğu olarak Avedis dünyaya gelmiştir. Hovhannes Cebeciyan, ileri görüşlülüğü ve girişimciliğiyle, sahip olduğu geniş arazilerdeki yabancı fıstık ağaçlarını aşilayarak Antep fıstığı üretmiş, önemli bir varlık sahibi olmuştu.

Oğul Avedis Cebeciyan, ilköğrenimini Antep'teki bir Protestan okulunda gördü. Sonrasında Antep Getronagan Koleji'nde okudu ve buradan 1896'da mezun oldu. Aynı okulda iki yıl Ermenice dili yardımcı öğretmenliği yaptı. 1898'de tıp eğitimi almak için Suriye Protestan Koleji'ne (daha sonra Beyrut Amerikan Üniversitesi) gitti. 1902'de buradan mezun olarak Antep'e döndü. Bir süre Urfa'da doktorluk yaptıktan sonra, başhekimliğini Lorrin Shepard'ın yaptığı Antep Amerikan Hastanesi'nde görev yaptı (1904-1906). 1907'de mesleğini ilerletmek için Almanya ve İsviçre'de çalışmalarda bulundu. 1908'de ise Halep'e yerleşti.

1 Doktor Avedis Cebeciyan'ın hayat hikâyesi, oğlu Robert Cebeciyan'ın kaleme aldığı ve 1999'da Halep'te yayımlanan *Robert Cebeciyan: İknagensakrutyun huşer yev kordzüneyutyun* (Robert Cebeciyan'ın Otobiyografisi, Hatıraları ve Faaliyetleri) kitabından derlenmiştir.

Amerikalı misyonerlerin Antep'te kurduğu hastanede, Dr. Lorrin Shepard, öğrencilerine ders veriyor. Avedis Cebeciyen, sağdan üçüncü (1904/5).

Aynı yıl, Adana Amanos Hasanbeyli köyündeki Ermeni Protestan kilisesinin vaizi Hagop Kundakçıyan'ın kızı Yevnige ile evlendi. Yevnige, 1889'da Hasanbeyli köyünde doğmuş, ilkokulu köyünde okuduktan sonra, 12 yaşındayken iki kardeşi ile birlikte Antep'e gidip eğitimine orada devam etmişti. 1904'de Hasanbeyli'ye dönerek burada ilkokul öğretmenliği yaptı. 1907'de, bir yıllığına piyano derslerine devam etmek için gittiği Maraş'ta, Dr. Avedis Cebeciyen'la tanıştı; bir yıl sonra da evlendiler.

Düğünden sonra, Avedis Cebeciyen'in görev yaptığı Halep'e yerleştiler. Yevnige'nin ilk çocuğuna hamileliği günlerinde, Nisan ayında Adana'da Ermenilere yönelik katliamlar başladı. Yevnige'nin babası Peder Hagop Kundakçıyan, Osmaniye yolu üzerinde, Kilikya Protestan Kiliseler Birliği Kongresi'ne katılmak üzere yolculuk ettiği

sırada öldürüldü. Bütün aile derin bir yasa gömülmüşken, Yevnige'nin iki kardeşi, Okosdin ve 14 yaşındaki Robert de öldürüldüler. Onların anısına, Yevnige, 2 Ağustos'ta doğan ilk çocuğuna, Robert adını verdi. Hamileliğin son aylarında at arabasıyla Halep'ten Antep'e gelmişlerdi. Böylece hem ailelerinin yanında daha güvenli bir ortamda olacaklar, hem de Dr. Cebeciyân'ın çocuklarının 'Entepli' olarak anılması dileği gerçekleşmiş olacaktı.

Doktor Cebeciyân, 1910'da, geçici bir süre için Kilis'in aşağısında, Katma adlı Kürt köyünün tren istasyonunda, Alman tren şirketinde görev aldı. 1912 sonlarında Halep'e döndü. İkinci oğlu Vahe 1913'te dünyaya geldi. 1920'de ise Anahid-Noyemi adını verdikleri bir kız çocukları olacaktı.

Yevnige Cebeciyân, 1914 yılının yaz aylarını orada geçirmek için Hasanbeyli'ye gitti. O sırada I. Dünya Savaşı patlak verdi. Doktor Cebeciyân 3 Ekim 1914'te askere çağrıldı. Tabip subay olarak 1914 ile 1916 arasında Çanakkale cephesinde, daha sonra da Doğu cephesinde (Maras, Pervari, Malatya, Harput, Palu, Diyarbakır, Siverek, Siirt, Bitlis, Tatvan, Van, Bayazıt) görev yaptı.

Eşi askere alınan Yevnige, yalnız kalmamak için ailesinin yanına, Antep'e gitti. Bu defa da 1915'te Ermenilere yönelik tehcir ve katliamlar başladı. Aile, Avedis Cebeciyân Osmanlı ordusunda subay olduğu için, oğlu Robert'in deyişiyle "yumuşatılmış bir tehcir"e uğradı. Yevnige, kayınpederi, kayınvalidesi ve çocuklarıyla birlikte Halep'e ulaştı ve savaş müddetince burada kalmalarına müsaade edildi. Burada, ünlü Mazlumyan ailesi tarafından işletilen Baron Otel'in hemen arkasında, üç katlı büyükçe bir ev tutan aile, o zor günlerde pek çok kimse için kurtarıcı bir

Savaş yıllarından silik bir hatıra. Avedis Cebeciyân'ın karısı Yevnige, iki oğlu Robert ve Vahe ile 1915'te Halep'te çektiğiği bu fotoğrafı, Çanakkale'de savaşan kocasına göndermişti. Fotođrafta, Yevnige 26, Robert 5, Vahe 2 yaşında.

Kurdukları hastanesinin cerrahi müdahale odasında, iki doktor, Avedis Cebeciyarı ve Filip Hovnanyan, hemşire Zabel Vartanyan ile birlikte. Halep, 1928.

sığınak oldu. Evde 23 kişinin aynı çatı altında saklandığı günler yaşandı; pek çok Ermeni, Cebeciyarı ailesinin çabaları sayesinde Der Zor'a gitmekten ve ölümden kurtuldu.

Ancak, diğer Cebeciyarı'lar o kadar şanslı olmadı. İki ailenin Hama ve Der Zor taraflarına sürülen pek çok üyesinden daha sonra haber alınmadı. Cebeciyarı'nın erkek kardeşi Krikor'un Suriye'nin güneyindeki Selimiye bölgesine sürülen ailesinden geriye kalanlar ise, yörenin İsmaili aşiretinin gösterdiği iyi muamele sayesinde hayatta kaldı ve 1918'de Halep'e dönebildi. Avedis Cebeciyarı'nın oğlu Robert, anılarında, ailesinden 25 kişinin 1915'te öldürüldüğünü yazacaktı.

Dr. Cebeciyarı, I. Dünya Savaşı'nın başlarından itibaren, Osmanlı ordusunda hekim subay olarak görev aldı. Cepheye boş kaldıkça Yunanca öğrenmeye çalıştı; nota öğ-

Avedis Cebecian'ın
kimlik vesikası.

renip mandolin çalmayı denedi. 1914-1918 yılları arasında Ermenice harflerle Türkçeyle günlük tuttu. Savaşın en sert yüzüne tanıklık ederken, geniş ailesinden pek çok kişinin ve sevdiklerinin 1915'te Ermenilere yönelik politikalar nedeniyle katlini de yaşadı. Ayrıca, özellikle Doğu cephesindeki görevi sırasında, tehcir ve katliamların ardından boşalmış, pek çoğu şimdiden harabe halini almış Ermeni yerleşimleri ni gözleriyle gördü.

Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasının ardından, aylar süren bir yolculuk sonunda Halep'e dönmeyi başaran Doktor Cebecian, akrabalık bağıyla bağlı olduğu, kendisi gibi Beyrut Amerikan Üniversitesi mezunu Doktor Filip Hovnanyan'ın muayenehanesini ortak olarak kullanmaya başladı (birbirlerinin kız kardeşleriyle evliyidiler). İekli, şehrin Süleymaniye semtinde, 1915'teki katliamlardan sağ çıkabilen Ermenilerin yaşadığı kampta ve civarındaki gecekondu mahallelerinde de sağlık hizmeti verdiler.

Daha sonra, yine Doktor Filip Hovnanyan'la birlikte, Cebecian-Hovnanyan Hastanesi'ni kurdu. 1934'te oğlu Robert de doktor oldu. O da öğrenimini Beyrut Amerikan Üniversitesi'nde almış ve göz hastalıkları uzmanı olmuştu. Doktor Avedis Cebecian, 1952'deki ölümünden bir yıl öncesine kadar fiilen doktorluk yapmayı sürdürdü. Halep Ermeni Mezarlığı'na gömüldü.

Cebeciyan, sağlık ve bilim konularında dergi ve gazetelerde çok sayıda makale yayımladı. Sağlık ve toplumsal hayatla ilgili řu kitapları yayımladı:

- *Jarankaganutyay noravebi*

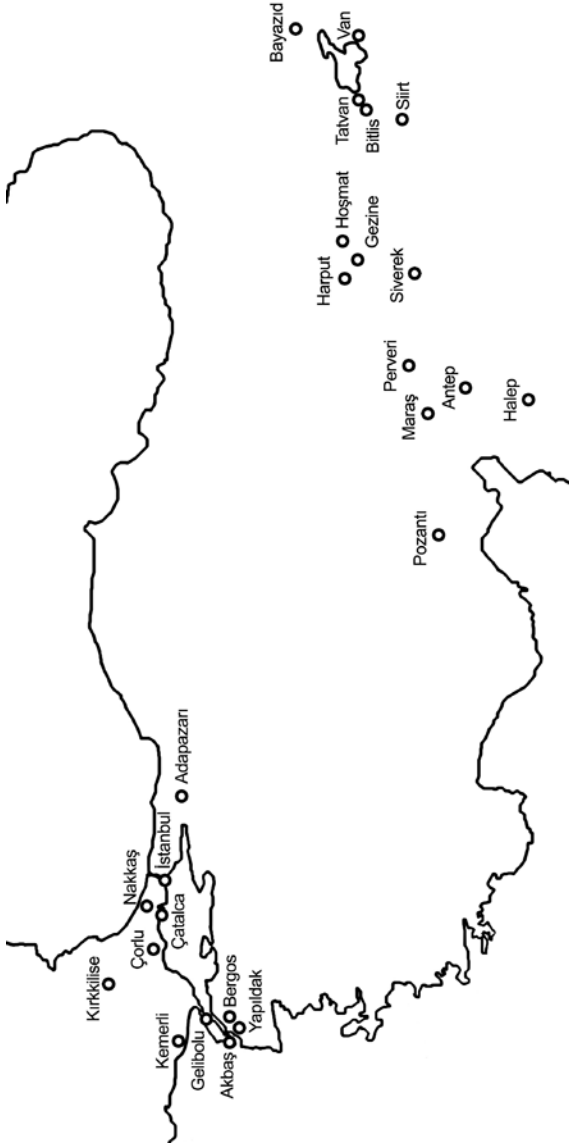
(Kalıtımın Hikâyesi, Halep: Kolej, 1936)

- *Sern u serı. Dđots hamar*

(Cinsellik ve Sevgi. Erkek Çocuklar İçin, Halep: Araks, 1926)

- *Sern u serı. Ađđgants hamar*

(Cinsellik ve Sevgi. Kız Çocukları İçin, Halep: Araks, 1928).

Avedis Cebeciyân'ın 1914-1918 yılları arasında Çanakkale ve Doğu cephelelerinde bulunduğu yerler.

SUNUŞ
Dr. Cebeciyan'ın
Savaş ve Soykırım Günlüğü

AYHAN AKTAR¹

5 Temmuz 1909 günü Fındıklı'daki Osmanlı Meclis-i Mebusan'ında, gayrimüslim erkek nüfustan askerlik hizmetinden muaf kalma karşılığı alınan bedelin kaldırılmasına dair kanun teklifi görüşülürken söz alan İstanbul Mebusu Krikor Zohrab Efendi, Meclis'in Müslüman mebuslarına hitaben şunları söylüyordu:

Biz vatanımız için kanımızı vermek istiyoruz. Biz bu his ile mütehassis olduğumuz sırada 'siz bedel-i askeriden muaf olmak için gayret ediyorsunuz' demek bizim ahval-i ruhiyemizi [ruh halimizi] doğru olarak muhakeme etmek değildir... Bugün bütün bu memleket içinden bu tefrikaları [farklılıkları] kaldırmak istiyoruz. Kavmiyet, milliyet vesair birtakım bu gibi şeyleri men etmek için uğraşıyoruz. Beraber yaşamak cihetini öğrenmek için de beraber ölmek lazımdır.²

Aynı görüşme esnasında, Taşnaktsutyun Partisi Erzurum Mebusu Ohannes Vartkes Efendi de eşitlik meselesini gündeme getirmişti:

-
- 1 Prof. Dr., İstanbul Bilgi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
 - 2 *Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi*, Devre 1, Cilt 5, İçtima senesi 1, 22 Haziran 1325 / 5 Temmuz 1909. Ankara: TBMM Basımevi, 1992, s. 191.

Gayrimüslimler için de, Müslimler için de aynı şeyi talep ediyorum. Bu cihetle Hıristiyanlarla Müslimler beyninde müsavât [arasında eşitlik] fikrini yerleştirmek için, bu lazımdır.³

II. Meşrutiyet döneminde yaygınlaşan eşit haklara sahip vatandaşlık talebi, Osmanlı toplumunun tüm katmanlarını, bu arada ordu ve askerlik düzenini de etkilemişti. Gayrimüslimlerden 'Bedel-i Askeri' alınmamasına ilişkin yasa teklifi, 1 ile 18 Temmuz 1909 tarihleri arasında Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nda tartışıldı ve 21 Temmuz 1909 tarihinde yasalastı.⁴ Böylece, gayrimüslim Osmanlı vatandaşlarının 'Bedel-i Askeri' adı altında bir vergi ödeyerek askerlik hizmetinden muaf tutulması uygulaması yürürlükten kaldırıldı. Bu karar, kendi çapında bir devrim sayılmıyordu.

Osmanlı Meclisi'ndeki Ermeni mebusların konuşmalarından da anlaşılacağı gibi, Ermeni toplumunun ileri gelenleri de mecburi askerliğe karşı değildiler, hatta askerlik hizmetini eşit vatandaşlığın teminatı olarak görüyorlardı. 1909'un Şubat ayında hükümet 'Ahz-ı Asker Kanunu' tasarısını meclise sevk ettiği zaman, 31 Mart 1909 günü, Sivas'ta Ermeni vatandaşların düzenledikleri mitinge 4.000 kişi katılmış ve bedel ödemek istemediklerini, onun yerine askere alınmayı beklediklerini dile getirmişlerdir. Mitinge katılanlar, Meclis-i Mebusan'a taleplerini iletmek amacıyla bir de telgraf çekmişlerdir. Sivaslı Ermenilerin İstanbul'a çektikleri telgrafın metni şöyleydi:

3 Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, a.g.e., s. 169.

4 Ibid, s. 475-486.